

ГРАМАТИЧНА СТРУКТУРА МОВИ

УДК 811.161.2'367.5

ВСТАВЛЕНІ КОНСТРУКЦІЇ В ПУБЛІЦИСТИЦІ ІВАНА БАГРЯНОГО

Любослава Асіїв

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра української мови,
вул. Університетська, 1/234, Львів, Україна, 79001
тел.: (0 322) 239 47 17
e-mail: bsilasluba@gmail.com*

Проаналізовано структурні, семантичні та функціональні особливості вставлених конструкцій у публіцистичних творах Івана Багряного. Особливу увагу приділено експресивному навантаженню таких компонентів, їхнім стилістичним функціям.

Ключові слова: парентеза, вставлена конструкція, вставлене речення, синтаксична конструкція, контекст, ідіостиль.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2020.72.10854>

Постановка проблеми. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття зростає увага лінгвістів до мовних засобів вираження експресії, до стилістичних функцій синтаксичних конструкцій. Недиференційовану вставність (парентезу) розглядають не тільки з погляду специфіки структури та значення, а й комунікативних та семантичних особливостей. Вставлені та вставні компоненти мають спільну значеннєву основу – “коментар, супровід основного повідомлення” [7: 109], однак відрізняються різною модальністю. Якщо вставні компоненти насамперед виражають суб’єктивно-оцінні значення або “гіпотетичну й переповідну модальність” [13: 227], то вставлені конструкції передають об’єктивну додаткову інформацію і “не мають регулярного відтворення, бо є текстовою категорією” [7: 110].

Мета нашої розвідки – з’ясувати структурні, семантичні та стилістичні особливості вставлених конструкцій у публіцистиці Івана Багряного.

Джерельною базою дослідження є публіцистичні твори (доповіді, статті, памфлети, рефлексії, есе) Івана Багряного [1].

Актуальність дослідження полягає в потребі багатоаспектного аналізу вставлених одиниць як яскравих засобів вираження думок та почуттів, засобів “виразно індивідуальних і достатньо типових” [8: 117]. Саме такий підхід зорієнтований на вивчення індивідуальних особливостей мовлення, використання мовних засобів для досягнення поставлених комунікативних завдань. Важливим аспектом лінгвістичного аналізу є виявлення стилістичної специфіки вставлених конструкцій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вставлені конструкції в сучасному українському мовознавстві вивчають у різних аспектах. Зокрема, уже стало традиційним дослідження особливого статусу, структурної організації та

позиції цих компонентів ускладненого речення (Л. Азаров, І. Вихованець, Н. Гуйванюк, П. Дудик, А. Загнітко, Л. Кадомцева, Б. Кулик, М. Кобилянська), їхньої семантики (Р. Гнатів, А. Загнітко, В. Грицина, І. Житар), а також інтонування (Н. Плющ, І. Ющук). Однак дедалі зростає увага до таких аспектів, як комунікативний (М. Вінтонів [2], А. Мамалига [9], О. Турчак [15]) і стилістичний (О. Галайбіда [3], Р. Гнатів, В. Грицина [4], М. Дорошенко, І. Житар [6], С. Харченко та інші). Важливим є дослідження текстотвірного потенціалу зазначених синтаксичних одиниць. А. Мамалига наголошує на зв'язку появи вставлених конструкцій із “завданням ефективної комунікації, зокрема, необхідності своєчасного роз'яснення, доповнення, що полегшує сприйняття, розуміння сказаного” [9: 241]. Такий аспект дослідження вставлених компонентів є особливо перспективним з погляду особливостей стилю автора. Сучасні лінгвісти звертають увагу на функціональний потенціал вставлень, особливо наголошуючи на стилістичній та стилетвірній функціях цих конструкцій, які є засобом структурування тексту (дискурсу) [11].

Виклад основного матеріалу. У публіцистиці Івана Багряного, для стилю якого властива яскраво виражена експресивність, спостерігаємо різноманітне використання вставлених конструкцій, що зумовлене завданнями, які ставив перед собою автор, та ідейно-тематичним змістом його праць. Аналіз текстів цього публіциста яскраво підтверджує думку А. Романченко про вставлення “як засіб авторської тактики, як засіб впливу на адресата” [12: 208]. “Вибір структури вставлених конструкцій, їх активність і функції пов'язані з комунікативно-прагматичними намірами автора” [12: 207].

Намагаючись досягнути максимальної чіткості викладу думок, письменник активно використовує вставлені компоненти, що передають уточнення або пояснення.

Наприклад: *“Лідер, що вмів би не знати маси ксєм (фізичним чи словесним, а чи то провокаціями), а вести їх” (“До питань стратегії й тактики нашої визвольної боротьби”)* [1: 142]. *“Наростання революційних українських національних (не плутати з “націоналістичними” в тому розумінні слова, як його звикли трактувати) сил йшло не по лінії руху назад, а по лінії руху вперед” (“На новий шлях”)* [1: 16]. *“А це може статися, якщо еміграція здумає нав'язувати українському народові свою Україну, та не одну, а кільканадцять «Україн» одразу – кожна політична партія свою” (“До питань стратегії й тактики нашої визвольної боротьби”)* [1: 131].

У публіцистиці І. Багряного вставлені компоненти за структурою є окремими словами, словосполученнями та реченнями. Його творам властиве вставлення як “функціональний прийом ускладнення структури речення з виразною текстовою мотивацією: супровід, коментар, пояснення, уточнення основного змісту розгорнутоїповіді” [7: 105].

Вставлені компоненти, що структурно є словами або словосполученнями, найчастіше є найвищим ступенем відокремлення (“конденсованим відокремленням” [7: 105]). Це один із ефективних засобів “акцентованого виділення компонента вислову” [7: 105].

Наприклад: *“Наше ж (українське еміграційне) ставлення до згаданого факту було і є якраз зворотне, суто еміграційне” (“До питань стратегії й тактики нашої визвольної боротьби”)* [1: 140]. *“І нарешті третій момент, що його треба мати на увазі поруч із двома згаданими (політика рівноваги великопотуг та акція*

росіян), – це існування в усьому світі певної інерції думання, непоборної і незламної: об неї розбивалася, розбивається й ще, мабуть, довго буде розбиватися українська пропаганда” (“До питань стратегії й тактики нашої визвольної боротьби”) [1: 125].

Особливої експресії набуває повтор такого вставлення: “Але ніколи не повірять у їхні – **тих діячів** – здібності ті маси ані переродити, ані вивішати, а тим більше не повірять у їхні – **тих діячів** – здібності збудувати в боротьбі проти українських “скомунізованих” мас “свою Україну”, що вони її пропонують” (“До питань стратегії й тактики нашої визвольної боротьби”) [1: 126].

Парентеза цього різновиду здебільшого не порушує синтаксичних зв'язків, але пов'язана зі семантичними зміщеннями, спричиненими деформацією послідовності розгортання думки: “Гарячковість і пристрасть, з якими взялося керівництво КППС до справи літератури й мистецтва (**і персонально сам Хрущов**) подиву гідні” (“Чому такий шал?”) [1: 815].

Досить часто вставлені компоненти передають уточнення, акцентують на важливих з погляду автора ознаках: “Ні, то такі були українські патріоти і в кожному разі не збільшовичені українські маси, і політичний актив з ними, бо то були ті самі, що в 1941 році рішуче повернули були зброю проти більшовиків, та швидко зорієнтувалися (**після страшного досвіду**), як стоять справи з тим “визволенням”, з тою “ною Європою” і з “самостійною Україною в ній”, швидко зорієнтувалися в тім, кого треба бити в першу чергу” (“На новий шлях”) [1: 18]. “Такою доміантою може бути тільки партія українського селянства, робітництва та трудової інтелігенції, соціально в цих верствах закорінені й на них – **на їхні інтереси** – зорієнтована як партія основної маси українського народу, що тримає в своїх руках всі засоби виробництва і зброї” (“До питань стратегії й тактики нашої визвольної боротьби”) [1: 135]. “Ця заборона – **та ще з такою мотивацією** – це був тяжкий удар по українству” (“Під знаком скорпіона”) [1: 290].

Таке акцентування досягається і відповідною окличною інтонацією: “Цьому в великій мірі сприяли й сприяють прибічники різних расистських теорій, допомагаючи своїм крайнім зоологічним шовінізмом та нетерпимістю саме більшовикам роз'єднувати той український національний комплекс, допомагаючи більшовикам опанувати місто, віддавши його згори Москві, а собі залишивши прекрасний, ідилічний (**в їхній уяві!**) грінченківський хутір” (“До питань стратегії й тактики нашої визвольної боротьби”) [1: 135].

Посилюється емоційно-експресивне навантаження за допомогою не тільки інтонації, а й підсилювально-видільних часток: “Перед нами лежить «Резолюція» шістьох (**аж шістьох!**) «українських партій», які раптом вирости за один день, як гриби, й зголошують до послуг Керенського та діячів з Американського Комітету” (“Здійснення погрози?”) [1: 278]. “Якщо бралася російський пролетаріат, то визнавалося, що він – **і тільки він!** – гегемон, має право на диктатуру, а російська мова й культура має право на гегемонію” (“Про свободу слова, совісті і преси за залізною заслоною”) [1: 295].

Цікавими є випадки взаємодії вставного і вставленого компонента (вставлений компонент є емоційно-експресивним посиленням вставного): “На жаль (**на превеликий жаль!**), до розламування нас прикладали й прикладають іноді руки й свої, українці, і часом навіть добрі українські патріоти” (“Чи розламає нас ворог?”) [1: 303].

Вставлений компонент часто не тільки уточнює, а й розгорнуто пояснює сказане в базовому реченні. Наприклад: “Як на таку хвилину (**похорони улюбленого вождя народу радянського, народу єдиного й монолітного, згуртованого навколо партії Леніна – Сталіна**) – крик з трибуни мавзолею про “ворогів унутрішніх” і погрози на їхню адресу є щонайменше кричущою недоречністю” (“Над труною тирана”) [1: 356]. “Коли громадянина (**і то незалежно від його віку, стану та будь-яких заслуг перед народом**) брано НКВС під арешт, то ніхто його не міг ані заступити, ані захистити” (“Чому я не хочу вертатись до ССРСР?”) [1: 28]. Вставлене словосполучення, що має уточнювальне значення, нерідко починається зі сполучників тобто, себто, цебто. Наприклад: “За Сталіна (**цебто в тій самій імперії, лише перемальованій на червоний колір**) жидівські погроми змодифіковано, але зроблено їх ще страшнішими, бо перенесено їх у страшні льохи ОДПУ – НКВС – МВС, де великим масам найсвідомішої, й найкультурнішої, й найгероїчнішої частини жидівського населення в ССРСР ламано ребра, викручувано суглоби, вибивано зуби і печінки” (“Експлуатація антисемітизму”) [1: 286].

Парентеза може встановлювати часові або інші межі подій чи явищ, окреслених у базовій конструкції: “Але хіба троцькізм не є комунізмом і хіба той троцькізм свого часу (**до розколу зі Сталіним**) не вимордовував українського народу, насаджуючи кров’ю, залізом і катівнями чека комуністичну систему?” (“В чому ж різниця?”) [1: 268–269].

Значна частина вставлених конструкцій виступає засобом “включення в загальну семантику чи виключення з неї певного смислового фрагмента” [5: 95]. Часто вони мають будову зворотів з прийменниками крім, окрім. Наприклад: “Для європейців і для громадян всіх частин світу (**крім ССРСР**) дивно й незрозуміло, як то може людина утікати від своєї Вітчизни і не хотіти вертатись до неї” (“Чому я не хочу вертатись до ССРСР?”) [1: 22].

Вставлені слова та словосполучення Іван Багряний вводить для пояснення інших слів, уточнення їхнього значення: “А в кінці написано просто дифіраб: “Хрущов – це наймаркатніша (**вжито в сенсі найгеніальніша**) постать в історії російського імперіалізму” (“І ще один цирк”) [1 : 811].

Зафіксовано випадки, коли такі компоненти є перекладом іншомовних слів: “Тоді редактор вінніпезького часопису видрукував тую відповідь у власному часописі, причім – поруч з англійським текстом видрукував і переклад на російську мову... в надії, що його колись прочитають радянські громадяни, принаймні, колишні радянські громадяни, які вже десять років тому стали “кенедієн сітізен” (**канадські громадяни**)” (“Гірки, дітки, заробітки!”) [1: 779]. Переклад може стосуватися власних назв: “Ось, для прикладу, перед нами лежить прекрасна велика книга, що називається “Slavonic Encyclopaedia” (**“Слов’янська енциклопедія”**), видана в США англійською мовою 1949 року” (“Хіба це не жах?”) [1: 167].

За допомогою вставлених слів та словосполучень Іван Багряний ідентифікує поняття, ототожнює певні реалії (враховуючи знання, досвід, стереотипи аудиторії, до якої апелює), що дає змогу публіцистові особливо переконливо висловлювати оцінку відповідних явищ, подій та осіб. Наприклад: “Тим терором російський червоний фашизм (**більшовизм**) намагається перетворити 100 національностей в т. зв. «єдиний радянський народ», цебто фактично в російський народ” (“Чому я не хочу вертатись до ССРСР?”) [1: 27]. “Другого мого дядька, що врятувався тоді від смерті втечею, пізніше заарештували й без суду заслали на Соловки (**радянське**

Дахау) на 10 років, потім добавили ще 10 років, і він там загинув” (“Чому я не хочу вертатись до ССРСР?”) [1: 24].

За допомогою вставних слів автор навів приклади або подає зіставлення з компонентами базового речення: “Про федерацію панівної і незалежної нації (**як-от Росія**) з окремими безправними й безформними “нацменшинами” смішно говорити” (“Трикутний торг”) [1: 260–261].

Властивим стилю Івана Багряного-публіциста є і таке вставлення, яке особливо часто спостерігаємо в науковому стилі, – “контамінований перелік однорідних ознак, явищ при узагальнювальному компоненті” [7: 108].

Наприклад: “Якщо вибирати між Україною, розчленованою на п’ять колоній (**російська, польська, мадярська, румунська і чехословацька**), і Україною, зведеною до купи, зведеною з п’яти в’язниць до однієї, то, мабуть, все-таки перевага буде на боці колонії соборної” (“До питань стратегії й тактики нашої визвольної боротьби”) [1: 128]. “Мабуть, мотив про «розброд» і «паніку» мусить в’язатися зі словами всіх трьох промовців на похоронах (**Маленкова, Берії і Молотова**) про ворогів «унутрішніх» (“Над труною тирана”) [1: 356]. “Причому ті носії московсько-імперіалістичної ідеології – **білі, червоні й чорні** – на якомусь невидимому пункті зв’язані й скоординовані, як це не видається парадоксальним, але факт” (“Під знаком скорпіона”) [1: 288].

Досить часто вставлення містять зауваження, які, хоч і є побіжними, але дуже дієвими стосовно впливу на адресата мовлення: “Пропаганда в ССРСР протягом десятиліть не шкодувала засобів і енергії, щоб таким це ім’я зробити, такою сталевною віссю, зачакловуючи цим іменем усе населення в ССРСР (**та й хіба тільки в ССРСР!**), накладаючи на нього травму страху й побожності, впоюючи в людські душі містичний жах і віру в надлюдські, майже божеські властивості цієї людини” (“Над труною тирана”) [1: 354].

Вставлене словосполучення може передавати додаткову, але дуже важливу, на думку автора, інформацію: “Ця частина поставила одностайний спротив об’єднаним силам російського імперіалізму (**ще й синхронізованим з червоним московським імперіалізмом**) і фактично унеможливила здійснення росіянами та “приватними” американськими колами т. зв. СОНРу в першій фазі його творення” (“Чи розламає нас ворог?”) [1: 299].

Маючи будову поширеного означення, конструкції виражають ще й додаткові обставинні значення (причини, умови, мети, допусту тощо). Наприклад: “Те бажання таке велике (**підстьобуване хрущовським помахуванням атомним п’ястком**), що люди закривають очі на справжній стан речей і вірять у неймовірне, і хочуть збути небезпеку в найдешевший спосіб – заплющити очі” (“В полоні фікцій”) [1: 808].

Вставлений компонент, який доповнює зміст слова основного речення, нерідко відокремлюється за допомогою тире: “За повну програму – **побудову суверенних держав** – вони боролись і за здійснення її ж боротимуться далі до остаточної перемоги” (“Трикутний торг”) [1: 259].

У низці випадків поява вставленого слова продиктована необхідністю точної передачі думки в занадто ускладненій синтаксичній конструкції. Наприклад: “Ми змагаємо до знесення більшовизму як системи соціально-політичного поневолення, а відтак і поневолення національного; до знесення цієї системи революційним шляхом насамперед, протиставляючи прогресивну концепцію переустрою на сході Європи – в

тюрмі народів ССРСР, в основу якої (**концепції**) покладено суверенність всіх націй, державну незалежність, справжній демократизм, справедливе унормування соціальних відносин, народоправство, дружнє співжиття свободних націй, не зв'язаних жодним імперіальним режимом, а лише зв'язаних добросусідськими договорами про культуру та економічну співпрацю” (“На новий шлях”) [1: 20]. “Після цього були застережені всі українські політичні партії проти громадянської війни з тими кадрами за “ізви”, яка (**війна**) спричиниться до повного фіаско української справи й до тріумфу російського імперіалізму, а цьому треба запобігти” (“Дніпро впадає в Чорне море”) [1: 159]. Такі вставлені компоненти І. Житар називає диференціаторами: “ситуативну семантику займенника-субститута уточнює вставлена конструкція-субстатив, що створює передумови для ідентифікації його з відповідним антицедентом із метою уникнення семантичних девіацій” [5: 95].

Типовими для публіцистики Івана Багряного є вставлені речення різної будови (прості неускладнені, прості ускладнені, складні (безсполучникові, складносурядні, складнопідрядні, з різними типами зв'язку)).

Зокрема, Л. Кадомцева наголошує на тому, що “синтаксичні форми взаємодії таких речень з внутрішнього боку зовсім не передбачені, а з зовнішнього все ж набувають ознак синтаксичної типології” [7: 106]. Вона називає дві семантико-синтаксичні функції вставлених конструкцій у базовому реченні, які і є основою виділення двох різновидів таких речень: 1) речення, які виконують функцію уточнення, доповнення чи пояснення предметного змісту основного речення; 2) речення містять побіжні зауваження або асоціативні згадки, “що не так безпосередньо пов'язані з предметним змістом основного речення” [13: 231].

Для публіцистики Івана Багряного характерні різноманітні типи вставлених речень, зокрема, високу частотність виявляють конструкції, які виконують функцію своєрідного уточнення. Для них у базовому реченні чи і в ширшому контексті “існують певні сигнали появи” [7: 106].

У межах цього типу можемо виокремити випадки, коли вставлений компонент є розгорнутим атрибутом стосовно певного члена основного речення. Таке вставлене речення має будову й значення підрядної означальної частини: “Чому російська преса, дискредитує навіть російську культуру (**яка була все ж таки великою культурою, не заплямованою прикладами безпардонного цькування, наклепництва, хамства**), – чому вона вдається до цього?” (“Чи розламає нас ворог?”) [1: 301]. “Не заперечується заява Хрущова про владу робітників і селян в Східній Німеччині (**яких уже втекло кілька мільйонів на Захід**), а заперечується наші заперечення цієї ганебної брехні Хрущова!” (“І це один цирк”) [1: 811]. “Загнуздати ворохобну молодіжну стихію, поставити її в свої ідейні рамки й обезпечитися перед вулканом (**що здібний руйнувати й не такі системи**), навіть обернути молодіжний запал критицизму й шукання нових берегів на свою користь – це така ознака сили (“Щоб не було ілюзій”) [1: 812].

Ці вставлені структури приєднуються за допомогою підрядного сполучника чи сполучного слова до основного речення або до попереднього вставленого компонента.

Зафіксовано низку конструкцій зі сполучником **бо**, які містять додаткове пояснення причин існування певних явищ чи обґрунтовують розвиток подій, що описані в базовому реченні. Наприклад: “Багатьох цікавить (**бо така тепер мода серед української еміграції**), як ми ставимось до партизанки як методу боротьби, яке місце приділяємо їй у нашій революційній стратегії” (“До питань стратегії й

тактики нашої визвольної боротьби”) [1: 138]. “Пам’ятаючи, що український трудовий народ вповні дозрів для того, щоб видати **(бо й видав)** свої політично довершені кадри і вести боротьбу своїм іменем” (“На новий шлях”) [1: 20].

Цікавою є вставлена конструкція, що складається з двох підрядних частин одного виду: “А цього сталінська соціал-комуністична кліка ніколи народові не зможе **(бо не схоче, бо це рівнозначно смерті тієї кліки!)** дати” (“Протиревольційна профілактика Сталіна”) [1: 326].

Іншим різновидом вставлених речень є такі, які можна трактувати як “деформовані підрядні” [7: 106]. Причиною їхнього синтаксичного зміщення є слабкий детермінантний зв’язок з базовою конструкцією [7: 106]. Наприклад: “Замучили вони мого діда за те, що він був заможний український селянин **(мав 40 десятин землі)** й був проти «комуни»...” (“Чому я не хочу вертатись до ССРСР?”) [1: 23].

Для публіцистичних творів Івана Багряного характерними є вставлені конструкції, які мають будову складнопідрядних речень. Наприклад: “Це тим більше знаменно й з національного погляду важливо **(і це усвідомлює ворог, бо для нього небезпечно)**, що багато років в підрадянських умовах українське робітництво, селянство й інтелігенція того робітництва й селянства не мали змоги для політичної самоорганізації – все було роздушувано нещадним чоботом окупанта” (“Чи розламає нас ворог?”) [1: 301]. “Особливо – на тлі наївної західної пропаганди **(думаємо, що теж зробленої великою мірою за радянські гроші)** – пропаганди про великі зміни, лібералізацію режиму, демократизацію і т. д. і т. п. в ССРСР” (“Гірки, дітки, заробітки!”) [1: 779]. “Різниця вся в концепції **(морально-етичну справу тепер обминаємо, бо вже про те сказано)**” (“В чому ж різниця?”) [1: 265].

Зафіксовано значну кількість конструкцій, “що мають форму частин складносурядного речення, які приєднуються до основного висловлювання за допомогою сурядних сполучників” [14: 73]. Наприклад: “Ця система терору була не тільки системою терору фізичного, а й **(і це найголовніше!)** системою терору духовного” (“Над труною тирана”) [1: 354]. “Натомість справді в згаданому листі є твердження, що еміграційні апологети “нерасчленення Росии” об’єктивно є **(а в минулу війну були фактично)** ідейними соратниками Сталіна” (“Коли чад імперії затуманює честь”) [1: 248]. “Ми думаємо **(і дійсність – вчить)**, що кожен соціалізм без свободи приведе до рабства” (“Партія “останніх мозікан”) [1: 328]. Такі конструкції за структурою часто є неповними, “рематичними” [7: 106].

Парентеза дає змогу розширити інформацію про повідомлюваний факт, не розтягуючи тексту, тим самим створити “компресію виразу і тексту в цілому” [7: 105]. У вставлених конструкціях Іван Багряний подав конкретні приклади тих загальних тез, що містить основне речення. Наприклад: “В національному питанні йшлося не про боротьбу за державу, а про перетворення існуючої держави в більш досконалу форму, про відчахнення її від РРФСР і цілковите незалежнення її **(скажімо, гасло шумськізму-хвильовізму: “Геть від задрипанки – Москви!” мало на увазі відрив від Москви України-УРСР як цілого окремого державного організму)**” (“На новий шлях”) [1: 16].

Нерідко вставлені конструкції в публіцистиці Івана Багряного є емоційно-експресивними, модально маркованими. У таких випадках вони містять особливий емоційний підтекст, який переданий і певною інтонацією (на письмі знаком оклику і часом не одним). Наприклад: “Такою партією не обов’язково мусить бути УРДП,

вона може вирости з народних мас, сформуватися з їхнього революційного авангарду в свій час і нам тоді, якщо ми хочемо бути послідовними (**а ми хочемо бути послідовними!**), нічого не лишиться, як підпорядкуватись” (“До питань стратегії й тактики нашої визвольної боротьби”) [1: 135]. “Ми б не хотіли, щоб Сталін читав те, що ми на те відповімо (**хоч він це знає й сам, не в приклад нашим мудрагелям!**), але мусимо сказати...” (“На новий шлях”) [1: 18]. “Тією передумовою стає згадана риса, властива однаково місту й селу і яка їх єднає, визначаючи посправжньому національну приналежність як зросійщених робітників, так і байдужих до “націоналізму” українських селян (**хіба в цій війні наші націоналісти в тому не переконались!**), так і всіх засимільованих, врослих в український ґрунт, в українське виробництво, в український виробничий процес росіян, жидів, греків та інших” (“До питань стратегії й тактики нашої визвольної боротьби”) [1: 129]. “Ось так поділивши класи й групи на частки зсередини, більшовики поборювали й приборкували (**й розпинали!!!**) кожен клас його ж руками – селянство руками селян, робітництво руками робітників, службовців і інтелігенцію руками тих же службовців і інтелігенції” (“Секрет більшовицької диктатури”) [1: 317].

Особливої експресії набувають вставлені речення, які повторюються в одному висловлюванні: “Єдиний фронт – це коаліція всіх без винятку українських політичних партій, це якийсь компроміс ділового характеру, де, зрештою, нічия світоглядна чистота (**якщо вона є!**) не загрожена, бо ніхто тієї чистоти (**якщо вона є!**) не відбере” (“Як ми розуміємо єдиний національний фронт?”) [1: 308].

У складі вставленої конструкції виявлено звертання, що посилює експресивність висловлювання: “Це мільйони (**не одиниці, а мільйони, пане М-ко!**) розкуркулених і засланих, і розстріляних українських селян, які в революцію здобули землю!” (“В чому ж різниця?”) [1: 268].

Емоційно насиченими є і конструкції, які не подані з окличною інтонацією, але марковані оцінним ставленням до описаної ситуації, людей чи подій. Цьому сприяє відповідне лексичне наповнення вставлених конструкцій, наявність у них вставних компонентів, що передають ставлення до висловленого в базовому реченні. Саме на цій особливості вставлених речень наголошував І. Ющук, вказуючи, що такі одиниці часто оцінюють основне повідомлення, надаючи мовленню емоційності, інтонаційної насиченості [16: 556]. Наприклад: “Зробивши цю комерцію, деякі редактори американські й канадські похопилися, що втяли злочин (**політичний, ясна річ, бо щодо грошей – то ж хоч гроші радянські і в крові, але вони ж “не пахнуть”**), похопилися й кинулися виправляти “помилку”...” (“Гірки, дітки, заробітки!”) [1: 778].

Такі конструкції є яскравим засобом вираження іронії: “Проголосити, що то Державін співпрацював і був марксо-ленінським та ще й великодержавницьким тресувальником і розпинателем нарошине, удавано, з метою маскування, а тим часом виконував спеціальні, патріотично-революційні доручення, тобто доручення гетьмано-бандерівського блоку (**то нічого, що вас і вашого блоку тоді не існувало, ви вже якось читачів переконаєте, ви це вмiсте**)” (“А це проти кого диверсія?”) [1: 219]. “Це процес серед еміграції, покликаної (**як вона певна**) зберігати й рятувати російську імперію від розпаду” (“Як ми розуміємо єдиний національний фронт?”) [1: 307]. “Ще гірше поступають ті, що зчинили “сенсаційний вітер”, закидаючи урядуючому Голові УНРади як такому і як лідерові УРДП та його колегам, що вони, мовляв (**о, який злочин!**) розмовляють з ОУН(р) та УГВР” (“Хто ж проти українського єдиного національного фронту?”) [1: 313].

Такі конструкції можуть передавати застереження, пояснювати мету повідомлення тієї інформації, що містить базове речення: *“До речі, охрешуючи усі ті сили “націоналізмом” і вбачаючи в них “найбільшу опасность”, ворог називав їх так не тому, що хотів точно їх охарактеризувати як “націоналістичні” сили в розумінні декого (це, щоб не робили наші “націоналісти” шкідливих ілюзій для себе); ні, називав він їх так для того, щоб якнайдужче скомпроментувати, зумисне звужуючи їхню ідейно-політичну суть, замазуючи більш страшне для себе їхнє політичне обличчя...” (“На новий шлях”)* [1: 16].

Вставлені компоненти дають змогу найточніше передати думку, окреслити ситуацію: *“А тим часом сам цей факт приналежності України до ООН (абстрагуючись від того, який в тій Україні “уряд”) має колосальне значення” (“До питань стратегії й тактики нашої визвольної боротьби”)* [1: 140].

Парентеза посилює увагу до важливих характеристик або ознак, служить для вираження важливих поправок, зауважень: *“Рівнобіжно з цим слід мати на увазі, що базато національних, особливо українських партій і груп (маємо на оці українські національно-провінційні партії та групи) всіма силами об’єктивно допомагають і будуть допомагати росіянам в досягненні ними їхньої мети” (“До питань стратегії й тактики нашої визвольної боротьби”)* [1: 125]. *“Ця пара сот “ідейних” читачів писань ковалів, євтимовичів та панів м-ків нам не потрібна (очевидно, маємо на увазі лише тих, кому безнадійно покручено мізки)” (“Дніпро впадає в Чорне море”)* [1: 165].

Такі конструкції передають також імовірність, гіпотезу, бажаність. *“І хоч та Україна не називається соборною (це справа завтрашнього дня!), але все-таки називається, за більшовицькою термінологією, “возз’єднаною”, відбиваючи тим фактичний стан речей” (“До питань стратегії й тактики нашої визвольної боротьби”)* [1: 128].

У вставлених конструкціях Іван Багряний апелює до адресата, спонукає його до роздумів і певних дій. Зокрема, можемо спостерігати відсилання до джерела інформації, що посилює достовірність даних, наведених у базовому реченні: *“Ті часи, коли нація складалася, згідно з її власними зізнаннями (читай спогади Ю. Тютюнника), на 90 відсотків із “хохлів” і з решти “малоросів”, чи навпаки, канули у вічність” (“До питань стратегії й тактики нашої визвольної боротьби”)* [1: 130].

Ускладнюючи структуру речення, вставлені конструкції дають змогу компактно висловити складну думку з широко розгалуженими асоціативними зв’язками, найтоншими нюансами, передати складний взаємозв’язок явищ об’єктивної реальності і водночас подати емоційно-оцінні зауваження, привернути увагу читача.

Наприклад: *“А звідси – слід виходити з засади, що існує Українська Держава (що вона стала маріонеткою, менше з тим) і що це та держава – не бунт сліпих плебеїв, а Українська Держава, українська нація, в повному розумінні того слова, бореться за повну незалежність” (“До питань стратегії й тактики нашої визвольної боротьби”)* [1: 136].

Для публіцистики Івана Багряного характерним є використання в одному реченні декількох вставлених компонентів (слів, словосполучень, речень), поява яких продиктована різною метою (пояснення, уточнення, уникнення двозначного сприйняття, апеляція до читача тощо). Наприклад: *“29-річний (1917–1946)*

історичний етап, пройдений українським народом основної частини українських земель (УРСР), пройшов не тільки під знаком тяжких жертв і втрат, а й під знаком велетенських змагань того цілого українського народу на всіх ділянках, в тім числі і в ділянці політичної боротьби – боротьби за свою державну суверенність і незалежність, вислідом якої (боротьби) є і всі ті понесені колосальні жертви” (“На новий шлях”) [1: 15]. “В цей час український Схід зустрівся з українським політичним Заходом в тій формі, як його запрезентував “націоналізм” західної школи, – **будемо говорити прямо**, – в тій формі, як його репрезентувала ОУН як локальна (не територіальна, а, насамперед, ідейно-політична) сила” (“На новий шлях”) [1: 18]. “Навіть більше – скажемо прямо – в багатьох із вас там брати і сестри поробилися вже (уявіть собі, вже поробилися!) комсомольцями й комсомолками, прагнучи вчитися у вищих (цивільних і військових) школах, а манюнькі школярі поробилися (вже таки поробилися) піонерами та “жовтенятами” (“Дніпро впадає в Чорне море”) [1: 160]. “Але ворог бачить, що нас це не бере, що сталінські вчорашні каторжники не дуже-то лякаються всієї тієї мерзоти, що вони мужньо витримують усі удари і, за малими (за дуже малими) винятками (признаємося, що такі винятки таки є, що деякі слабкодухи дали себе залякати, але ми їм не беремо того за зле: не кожні нерви здатні всю ту мерзоту витримати) – за малими винятками не дають себе зігнати з арени боротьби” (“Чи розламає нас ворог?”) [1: 302].

Виявлено і випадки оформлення парентези як окремого висловлювання в тексті. Наприклад: “Чому ж “Українець – час” поспував стільки чорнила й паперу, щоб довести, що кадри ті на Україні геть скомунізовані й збільшовичені, що вони стали знаряддям у руках Сталіна і т. ін.? Цілком так, як і в писарів із “Укр. щоденних вістей”. (Читай усю писанину “У. – часу”, бо нам немає охоти те все повторювати)” (“Дніпро впадає в Чорне море”) [1: 161].

У публіцистиці Івана Багряного зафіксовано вставлені конструкції різного модального значення, зокрема, переважають з власне розповідною, оклично-розповідною, бажальною чи умовно-бажальною семантикою, проте функціонують також і питально-риторичні: “Народ, бач, від Сталіна потерпів без лапок – у нього забрали (що б ти думав, читачу?) – соціальну свободу, демократію, не дають розвиватися національно ...” (“В чому ж різниця?”) [1: 268].

Висновки. У вставлених компонентах (словах, словосполученнях, реченнях) реалізуються індивідуальні особливості не тільки мовлення, а й мислення Івана Багряного. Такі конструкції підпорядковані меті викладу матеріалу, пов’язані з намаганням якомога точніше передати думку і водночас переконати читача, змусити його задуматися, спонукати до дій. В ускладнених реченнях виявляється полемічність, експресивність стилю публіциста.

Перспективи використання результатів дослідження вбачаємо в поглибленому комплексному аналізі вставних і вставлених конструкцій як стилістичного засобу, у якому виявляється самотутність ідіостилу письменника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Багрянний І. Публіцистика / Іван Багрянний. – Київ: Смолоскип, 2006. – 856 с.

2. *Вінтонів М. О.* Комунікативна структура речення і тексту в українській літературній мові : дис ... д-ра філол. наук : 10.02.01 – українська мова / М. О. Вінтонів. – Донецьк, 2013. – 423 с.
3. *Галайбіда О. В.* Вставлені конструкції в українському художньому тексті : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / О. В. Галайбіда. – Київ, 2009. – 20 с.
4. *Грицина В.* Семантика вставлених одиниць у реченнях публіцистичного стилю / В. Грицина // Південний архів. Філологічні науки : зб. наук праць. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2003. – Вип. XXIII. – С. 54–57.
5. *Житар І. В.* Семантичні типи вставлених поширювачів речення, кореферентних синтаксемам базового речення / І. В. Житар // Українська мова у ХХІ столітті: традиції і новаторство : тези доповідей Всеукраїнського лінгвістичного форуму молодих учених, Київ, 21–23 квітня 2010 року. – Київ : ІАЦ “Спейс-Інформ”, ФОП Гудименко, 2010. – С. 93–96.
6. *Житар І. В.* Стилiстичні функції вставлених конструкцій у науковому й публіцистичному стилях сучасної української мови (порівняльний аспект) / І. В. Житар // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. – 2013. – Вип. 9 (2). – С. 235–246.
7. *Кадомцева Л. О.* Українська мова: Синтаксис простого речення / Л. О. Кадомцева. – Київ : Вища школа, 1985. – 126 с.
8. *Магас Н. М.* Емоційне забарвлення політичного дискурсу : прагматичний аспект / Н. М. Магас // Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах. – 2013. – Вип. 28. – С. 115–124.
9. *Мамалига А.* Рівні текстового виокремлення вставних і вставлених конструкцій (на матеріалі газет) / А. Мамалига // Вісник Київ. ун-ту ім. Т. Шевченка. Серія: Журналістика. – Київ, 1997. – Вип. 4. – С. 239–248.
10. *Мойсієнко А. К.* Сучасна українська мова. Синтаксис простого ускладненого речення : [навч. посіб.] / А. К. Мойсієнко. – Київ : ДП “Вид. дiм “Персонал””, 2009. – 207 с.
11. *Новікова О.* Вставні та вставлені конструкції у сучасній українській мові: статус, функції / О. Новікова // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки : [зб. наук. ст.]. – Бердянськ : БДПУ, 2019. – Вип. 18. – С. 162–176.
12. *Романченко А. П.* Вставлені одиниці як засіб комунікативного впливу в науковому дискурсі / А. П. Романченко // Одеський лінгвістичний вісник. – 2014. – Вип. 3. – С. 204–209.
13. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / за ред. І. К. Білодіда. – Київ : Наукова думка, 1972. – 515 с.
14. *Терлак З.* Пунктуаційний словник-довідник / Зеновій Терлак. – Львів : Світ, 2018. – 396 с.
15. *Турчак О. М.* З історії вивчення вставлених конструкцій як синтаксичної категорії структурно-комунікативного рівня / О. М. Турчак // Вісник Дніпропетровського університету : науковий журнал. Серія : Мовознавство. – Дніпропетровськ, 2011. – Вип. 17. – Т. 3. – С. 160–166.
16. *Ющук І. П.* Українська мова / І. П. Ющук. – Київ : Либідь, 2004. – 640 с.

REFERENCES:

1. Bahrianyi, I. (2006). *Publitsystyka*. Kyiv: Smoloskyp.
2. Vintoniv, M. O. (2013). *Komunikatyvna struktura rechennia i tekstu v ukrainskii literaturnii movi : dys ... d-ra filol. nauk : 10.02.01 – ukrainska mova*. Donetsk.
3. Halaŭbida, O. V. (2009). *Vstavleni konstruksii v ukrainskomu khudozhnomu teksti : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 – ukrainska mova*. Kyiv.
4. Hrytsyna, V. (2003). Semantyka vstavlenykh odynyt u rechenniakh publitsystychnoho styliu. *Pivdennyi arkhiv. [Semantics of inserted units in sentences of a journalistic style. Southern Archive]. Filologichni nauky : zb. nauk pr. – Philology: a collection of scientific papers*. Kherson : Vyd-vo KhDU. XXIII.
5. Zhytar, I. V. (2010). Semantychni typy vstavlenykh poshyriuvachiv rechennia, koreferentnykh syntaksemam bazovoho rechennia. *Ukrainska mova u XXI stolitti: tradytsii i novatorstvo: Tezy dopovidei Vseukrainskoho linhvistychnoho forumu molodykh uchenykh, Kyiv, 21–23 kvitnia 2010 roku*. Kyiv : IATs “Speis-Inform”, FOP Hudymenko.
6. Zhytar, I. V. (2013). Stylistychni funktsii vstavlenykh konstruksii u naukovomu y publitsystychnomu styliakh suchasnoi ukrainskoi movy (porivnialnyi aspekt). *Filologichni studii. Naukovi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu, Vyp. 9 (2)*.
7. Kadomtseva, L. O. (1985). *Ukrainska mova: Syntaksys prostoho rechennia*. Kyiv : Vyshcha shkola.
8. Mahas, N. M. (2013). Emotsiine zabarvlennia politychnoho dyskursu: prahmatychnyi aspekt. *Typolohiia movnykh znachen u diakhronichnomu ta zistavnomu aspektakh*. Vinnytsia, Vyp. 28.
9. Mamalyha, A. (1997). Rivni tekstovoho vyokremлення vstavnykh i vstavlenykh konstruksii (na materialy hazet). *Visnyk Kyiv. un-tu im. T. Shevchenka. Serii: Zhurnalistyka. Bulletin of the Kiev University named after. T. Shevchenko. Series: Journalism*. Kyiv, Vyp. 4.
10. Moisiienko, A. K. (2009). *Suchasna ukrainska mova. Syntaksys prostoho uskladnenoho rechennia : [navch. posib.]*. Kyiv : DP “Vyd. dim “Personal””.
11. Novikova O. (2019). Vstavni ta vstavleni konstruksii u suchasni ukrainskii movi: status, funktsii. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Filologichni nauky : [zb. nauk. st.]*. Berdiansk : BDPU, Vyp. 18.
12. Romanchenko, A. P. (2014). Vstavleni odyntsi yak zasib komunikatyvnoho vplyvu v naukovomu dyskursi. *Odeski linhvistychni visnyk*. Odesa, Vyp. 3.
13. *Suchasna ukrainska literaturna mova. Syntaksys (1972)*. Za red. I. K. Bilodida. Kyiv : Naukova dumka.
14. Terlak, Z. (2018). *Punktuatsiinyi slovnyk-dovidnyk*. Lviv: Svit.
15. Turchak, O. M. (2011). Z istorii vvychennia vstavlenykh konstruksii yak syntaksychnoi katehoriï struktorno-komunikatyvnoho rivnia. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu : naukovyi zhurnal. Serii : Movoznavstvo. Dnipropetrovsk. – Bulletin of the University of Dnipropetrovsk: scientific journal. Series: Linguistics, Vyp. 17*
16. Yushchuk, I. P. (2004). *Ukrainska mova*. Kyiv: Lybid.

**PARENTHETIC CONSTRUCTIONS
IN JOURNALISTIC TEXTS OF IVAN BAHRIANYI****Luboslava Asiyiv**

*Ivan Franko National University of Lviv,
The department of Ukrainian Language,
1/234, Universytets'ka Str., Lviv, Ukraine, 79001
phone: (00380 322) 239 47 17
e-mail: bsilasluba@gmail.com*

Structural and semantic features of inserted constructions in Ivan Bahrianyi's nonfiction works are analysed. Analysis of the prose texts shows that parentheses are on the one hand text forming elements and on the other hand – means of author's impact on the reader expressing his communicative pragmatic intentions. In order to express his thoughts more exactly the author interrupts the narration inserting additional comments and details. Parentheses create a stylistic space which is necessary for expressing complicated thoughts with their emotional colouring and associations. Syntactic structure of parentheses is determined by communicative factors. Parenthetical words and word combinations mostly explain and specify some words in the main clause. Parenthetical sentences of different structure perform text-formating functions by expending information of the main clause.

Transformation from factual information to its figurative perception and the opposite is observed in constructions with parentheses. Evaluating parentheses actualize depicted events. Inserting additional information into the main clause breaks a syntagmatic chain and demands special intonation, which draws the reader's attention. Other stylistic functions of parentheses are: expressing emotional-evaluating remarks; creating satirical effect, intimacy and dialogue effect; accenting detail; stylization of the speech of author; widening temporal perspective of the text; providing laconic style.

There have been determined lexical, morphological and syntactical means of actualization of parentheses. Repetition, parallelism of syntactic structure of the main clause and parenthetical construction, amplification of conjunctions also contribute to the expressiveness of the text.

I. Bahrianyi uses parenthetical constructions to create satirical effect and enforce contrasts. Subjective-evaluating parentheses prevail in his works. They perform the function of pragmatic influence of the author on his reader. They focus reader's attention by semantic richness and expressiveness.

As a result of the research it is found out that the inserted structures are an important feature of the individual style of I. Bahrianyi.

Keywords: parentheses, context, speech of author, parenthetical constructions, inserted constructs, inserted sentences, syntactic unit, individual style.